

Oponentský posudek bakalářské práce

předložené Evangelické teologické fakultě UK dne 27. 4. 2017 (č. j. 4/2017)

Mária Kubenová, *Redefinice rodiny v knize Rút: lojalita a láska, ne krev nebo klan*, Praha 2017, 50 stran.

Popis práce

Předložená bakalářská práce si klade za cíl nejprve představit běžný model „starozákonní rodiny“ a poté ukázat, jak je tento tradiční model přetvořen v knize Rút.

Tomuto záměru dobře odpovídá základní členění práce. Po stručném *Stanovení problému* (kap. 1), kde jsou položeny otázky, jak se obraz rodiny v knize Rút odlišuje od standardního „obrazu izraelské rodiny ve starozákonní době“ (s. 6) a jaký má tento posun v Rút význam, je krátká kapitola věnována otázkám žánru a historického kontextu vzniku knihy (*2. Kniha Rút – pohled historicko-kritické metody*). Autorka zmiňuje snahu některých badatelů datovat knihu do předexilní doby, přiklání se ale k většinovému mínění, že kniha pochází z doby poexilní. Následují dvě stěžejní části práce. Třetí kapitola nazvaná *Definice rodiny ve Starém zákoně* představuje starozákonní pohled na rodinu ve třech krocích: nejprve si všímá hebrejských termínů užívaných pro popis „rodinných“ struktur ve velmi širokém smyslu (*šéveť, maťté* – kmen; *mišpáhá* – čeleď; *bét 'áv* – [otcovský] rod, autorka překládá doslovně „dům otce“); poté popisuje postavení a funkce členů útvaru, který bychom dnes nazvali „nukleární rodinou“ (otec, matka, dcera, syn); a nakonec se ptá po funkcích rodiny ve vztahu ke společnosti a národu, půdě a Bohu. Také čtvrtá, nejdelší kapitola nazvaná *Rodina v knize Rút* sestává z několika pododílů. Autorka nejprve znovu připomíná poexilní kontext vzniku Rút, neboť při interpretaci je důležité zohlednit „komu byla kniha adresovaná“ (s. 26). Všimá si, že v poexilní době majetkové sváry mezi navrátilivšími se potomky exulantů a dětmi těch, kteří naopak po deportacích v zemi zůstali, na sebe mohly brát podobu sporu o otázku, komu je určeno zaslíbení země a kdo je součástí „Izraele“, a že tento problém mohl být řešen na základě rodové příslušnosti. Následuje představení některých aspektů výchozí situace příběhu Rút a jejich starozákonních konotací (Betlém, kmen Juda, hlad, Moábci jako nepřátelé Izraele [*Základní rysy*]). Kniha Rút je v práci chápána především jako rodinná historie a v následující charakterizaci hlavních postav jsou proto akcentovány jejich rodinné vztahy a funkce (*Členové rodiny*). Podobně smrt Noemina muže a jejich synů popisuje autorka především jako tragédii rodiny (*Rodina nad propastí zániku*). Také v poznámkách k rozhovoru mezi Noemi, Orpou a Rút si autorka zejména všimá, v jakém vztahu jsou postavy z hlediska instituce rodiny a jak tomu (ne)odpovídá jejich jednání. Následuje líčení děje po návratu Noemi a Rút do Betléma (*Kroky k záchraně*) podané nejprve ve čtyřech pododílech popisem rolí Noemi, Rút, Bóaze a Boha na cestě ke šťastnému konci (role postav v příběhu jsou vždy opět charakterizovány s ohledem na instituci rodiny); závěr knihy vylíčený v pododílech *Rodina a zastánce* a *Bližší příbuzný* se soustředí na popis Bóazovy role v kontrastu s bezejmenným „bližším příbuzným“. V celé kapitole je důraz položen na to, jak různé postavy překračují ve jménu solidarity a lásky role, jež jim vymezovalo tradiční chápání rodiny. V závěru práce se autorka (citací z komentáře T. W. Manna) hlásí k relativně rozšířenému názoru, že kniha Rút se staví proti exkluzivistickému chápání poexilní judské pospolitosti zastávanému v Ezd 9-10 a Neh 13,23-27. Upozorňuje také, že v jistém napětí s patriarchální strukturou judské společnosti dané doby příběh Rút zdůrazňuje aktivní roli žen.

Seznam použité literatury obsahuje 26 titulů v češtině a angličtině.

Hodnocení věcné

Jak je patrné z výše uvedeného popisu, práce jasně formuluje smysluplnou problematiku a pro hledání odpovědí na položené otázky volí přiměřený postup. Zjištění, že hlavní postavy knihy Rút jednají nad rámec předpokládaných norem ve jménu solidarity a lásky není nijak zvlášť objevené, autorce se ale soustředěním na formulovanou problematiku při analýze celé knihy podařilo dobře popsat, jak v různých částech textu různé postavy překračují předpokládané normy spojené specificky s institucí rodiny.

Práci je ovšem možné vytknout určité slabiny. Autorka si dobře osvojila elementární historicko-kritický přístup a nechápe biblický text nijak fundamentalisticky – nesnaží se z apologetických důvodů datovat text do předexilní (nebo ještě starší) doby, přijímá literární povahu textu (např. když se zabývá symbolickou povahou jmen hlavních postav) a nečete jej jako dějepisnou zprávu, nesnaží se harmonizovat ideové rozpory biblických textů, naopak upozorňuje na rozdíly v pojetí rodiny v Rút a jiných starozákonních textech i na konflikt mezi exkluzivním pojetím „Izraele“ v Ezd-Neh a inkluzivním konceptem Rút. Na druhou stranu je ovšem přístup práce k biblickým textům přece jen do určité míry naivně historizující. Projevuje se to mj. tam, kde se do zorného pole dostane velký příběh Izraele líčený biblickou historiografií. Některé formulace naznačují, že autorka předpokládá historickou autentičnost dějů, jež současné seriózní bádání považuje za literární konstrukt (srov. např. str. 13 dole: „Jak čteme v knize Jozue, zaslíbená země byla rozdělena a přidělena čeledím.“ Nebo na str. 23: „Izraelský kmenový svaz byl rozdělen podle rodů, čeledí a rodin, podle tohoto uspořádání byla rozdělena i země, kterou Izraelité zabírali. Krajinné území kmenů bylo přesně vymezeno už při osídlování Kenaanu.“). Potenciálně závažné pro vyznění práce je, když jsou takto traktovány starozákonní texty týkající se instituce rodiny ve starověkém Izraeli. Tyto texty bezpochyby odrážejí alespoň některé v Izraeli rozšířené představy o rodině a částečně i reálnou praxi alespoň určité sociální vrstvy. Zvláště u náboženských aspektů fungování rodiny je však třeba se vždy ptát, do jaké míry praxe odpovídala daným textům a do jaké míry se jedná spíše o přání a požadavek jejich autorů, píšících navíc často v relativně pozdní době. Příslušná kapitola se jmenuje *Definice rodiny ve Starém zákoně* a na obranu práce by tedy bylo možné namítnout, že se zde nepopisuje skutečně rozšířené chápání rodiny ve starověkém Izraeli, ale pouze její pojetí ve starozákonních textech. Z výkladu však je dosti patrné, že v práci tyto dvě různé perspektivy nejsou dostatečně rozlišovány. Problematické jsou už formulace jako „Izraelité měli nařízené poučovat své děti o Bohu a dějinách jeho lidu (Dt 6,20-25).“ Jací Izraelité a kým to měli nařízeno, když víme, že texty Deuteronomia pocházejí nanejvýš z doby krátce předexilní, ale často i pozdější, a bezpochyby i v raně poexilní době byly biblické texty pro většinu obyvatelstva Judska nepřístupné? Ještě problematičtější jsou výroky jako „Tam [tj. v rodině] se uchovává čistota kultu a to kromě jiného i sňatkem se správnou ženou. Žena nesměla být volena z rodiny, která by mohla přinést do nové domácnosti duchovní prvky, jež by muž nebyl schopen asimilovat“ (s. 25). Tento rys práce evidentně souvisí s použitím zastaralé literatury. Oddíl věnovaný obrazu rodiny ve Starém zákoně je založený na dvou slovníkových heslech – za prvé hesle „Family“ z *Anchor Bible Dictionary*, tedy encyklopedie staré dvacet pět let a za druhé na hesle „Rodina“ z *Biblického slovníku* A. Novotného, který vyšel před více než šedesáti lety (druhá věta posledního citátu je z Novotného převzata takřka beze změny)! Zastaralé představy se objeví i porůznu jinde, např. na str. 11 se mluví o prameni E, jehož existenci (minimálně jakožto pramene) dnes neuznává téměř žádný současný badatel.

Otázkou k diskusi pro mě je, do jaké míry je vůbec přiměřené mluvit o „redefinici rodiny v knize Rút“. Když různé postavy vybočují z rolí, jež by jim předepisovalo tradiční starozákonní pojetí rodiny, redefinují skutečně rodinu? Např. když Rút zůstává s Noemi, místo aby se vrátila ke své rodině, redefinuje takto rodinu nebo prostě jedná podle své lásky k Noemi přes hranice rodinných vztahů? Je pravda, že v Rút nakonec jednání hlavních hrdinů

vede k jejich (opětovnému) spojení v rodinu i podle tradičních měřítek, v čem by ale pak spočívalo ono „redefinování“ rodiny? Stěžejní čtvrtou kapitolu autorka uzavírá bombastickým a poněkud temným citátem Jacobsonové „bez redefinice rodiny není zaslíbení budoucnosti pro národy, není mesiášské zaslíbení pro svět“ (str. 45). Jde-li zde mj. o něco v tom smyslu, že v lásce a milosrdenství, jež řídí jednání hlavních aktérů knihy Rút, se všichni lidé mohou chápat jako členové jedné rodiny, není toto radikálně metaforické užití termínu rodina vlastně v napětí s řečí o redefinici rodiny, kde si rodina podržuje svůj tradiční význam a konzervativní konotace?

Hodnocení formální stránky práce

Jak již bylo uvedeno, práce má jasnou a tématu přiměřenou strukturu. Také sloh a argumentace jsou většinou velmi dobře srozumitelné. Grafická úprava hierarchie nadpisů je střízlivá. V oboru nezvyklou podobu však mají poznámky pod čarou – např. místo odkazování na druhý díl *ABD* by bylo lépe uvádět autora a titul hesla (totéž platí o heslech z jiných encyklopedických děl); v odkazech na Bushův komentář se přes zkrácenou podobu odkazu objevuje jméno edice, zatímco u jiných komentářů uvedeno není; poznámky pod čarou v práci nekončí tečkou. Přepis hebrejských termínů není koherentní – např. ve slově *mišpāhā* (str. 11) je délka poslední samohlásky a přítomnost *hé* sloužícího jako mater lectionis vyjádřena stříškou, kdežto v transliteraci *maṭṭeh* (str. 12) je *hé* uvedeno a délka segolu není vyjádřena. V českém prostředí je vhodné používat např. tzv. „kompromisní“ transliteraci navrženou M. Prudkým v *TR 1* (1995).

Zvláštním problémem práce je množství chyb, zejména v umístění čárek – mnohé chybí, naopak v překladech anglických textů se často objevují na místech, kde v češtině být nemají (nejčastěji chybně oddělují příslovečné určení na začátku věty). Občas se objeví nesprávné *i/y*. Jelikož ale čeština není autorčiným mateřským jazykem, tento rys práce více méně pomijím.

Autorka se při psaní (a možná již vymezení tématu) evidentně ocitla v silném vleku často citovaného článku D. Jacobsonové, který má i prakticky stejný název jako hodnocená práce (*Redefining Family in the Book of Ruth*). Studie Jacobsonové je ovšem mnohem kratší a lze říci, že předkládaná bakalářská práce s využitím jiné literatury myšlenku Jacobsonové rozvádí a dokládá na širším materiálu. Většinou je v práci závislost určité pasáže na sekundární literatuře náležitě vyznačena, na některých místech by však bylo záhodno odkazy doplnit (srov. např. poslední odstavec na str. 43 a první odstavec na str. 44 se str. 10 článku Jacobsonové).

Závěr

Projekt předkládané bakalářské práce je smysluplný a přes uvedené výhrady v zásadě zvládnutý, autorka dospívá k jasné odpovědi na formulovanou otázku. Jako celek předložená práce vyhovuje požadavkům kladeným na magisterskou diplomovou práci, a doporučuji ji k obhajobě. Při klasifikaci navrhuji vycházet od stupně **dobře (C)**.

V Praze dne 11. června 2017

Jan Rückl